

Beschouwing

Jongeren, sociale media en seksualiteit: een literatuurbeschouwing

Ine Vanwesenbeeck

Rutgers; Universiteit Utrecht, Algemene Sociale Wetenschappen: Culturele Diversiteit & Jeugd

Samenvatting

De wetenschappelijke bestudering van de seksualiteit van jongeren richt zich de afgelopen jaren, begrijpelijkerwijs, steeds meer ook op de rol van sociale media. Zowel het fenomeen zelf als het onderzoek ernaar zijn sterk in ontwikkeling. Vergaande conclusies met betrekking tot een dergelijk *moving target* zijn dan ook niet aan de orde. Niettemin kan het nuttig zijn een tussenstand op te maken. In dit artikel wordt de betreffende literatuur beschouwd. Onderzoek naar de plaats van sociale media in de seksuele ontwikkeling, naar de mate van (zelf)seksualisering op sociale media, naar de effecten van sociale media op gedrag en cognities van jongeren en naar de *empowering* aspecten van sociale media passeren, onder andere, de revue. Geconcludeerd wordt dat er beslist vorderingen zijn in het doorgronden van (seksueel) gedrag op sociale media en de gevolgen daarvan. Vooral vragen naar de determinanten van verschillen tussen jongeren, zowel in gedrag en gebruik van sociale media als in beleving en effecten ervan, staan veelal nog open.

Met enige regelmaat vormt het thema jongeren en seksualiteit onderwerp van verhit maatschappelijk en wetenschappelijk debat. Episodes van morele paniek omtrent vermeend schadelijke seksualisering hebben zich in de afgelopen 150 jaar steevast voorgedaan als nieuwe populaire media het licht zagen (Egan & Hawkes, 2012; Evans, 1993; Wouters, 2012). Dat is het geval geweest bij de opkomst van 'gevaarlijke' boeken aan het einde van de 19^e eeuw, strips in de vijftiger jaren van de 20^e eeuw, de televisie enkele decennia later en het internet heden ten dage. Gold de publieke angst in eerste instantie vooral de teloorgang van de kinderlijke onschuld in het algemeen, de laatste decennia richt ze zich vooral op seksuele gevaren voor en de noodzaak tot bescherming van *the adolescent girl* (Egan & Hawkes, 2012; Renold & Ringrose, 2013; Robinson, 2013; Rollins, 2015). Publieke verontwaardiging en morele paniek hebben zich in de afgelopen decennia rond verschillende thema's gemanifesteerd.

Geseksualiseerde (traditionele) media

Het seksualiseringsdebat wint eerst, in de jaren '80 en '90 van de vorige eeuw, sterk aan intensiteit met groeiend consumentisme en een toenemende grip van de commercie op de (traditionele) media en de openbare sfeer. De vaststelling van vergaande seksualisering en objectivering van, met name, vrouwen en meisjes in reclame en media leidt tot een rijkdom aan theorievorming (bijvoorbeeld *Objectivation Theory*, Fredrickson & Roberts, 1997) en wetenschappelijk onderzoek naar de negatieve gevolgen daarvan voor het welzijn van meisjes (zie voor een overzicht, bijvoorbeeld, APA, 2007). In het APA-rapport wordt geconcludeerd dat de blootstelling aan geseksualiseerde media negatieve effecten heeft op de eigenwaarde en lichaamswaardering van meisjes, hun eetgedrag en psychische gezondheid, hun cognitieve vaardigheden en professionele ambities en hun seksuele gezondheid, assertiviteit en *agency*. Stereotype opvattingen over mannen en vrouwen worden versterkt en (bij jongens) wordt een toenemende acceptatie van seksuele stereotypen, verkrachtigsmitten en seksuele agressie gevonden (APA, 2007). Overheden lopen te hoop en ontwikkelen actieplannen. In Nederland gaat stimulant uit van de kamerbrief van toenmalig Minister van Onderwijs Plasterk uit 2009.

Maar er is ook veel kritiek op het seksualiseringsbegrip en op de eenzijdigheid van veel onderzoek (bijvoorbeeld Egan, 2013; Egan & Hawkes, 2012; Lerum &

Prof. dr. I. Vanwesenbeeck, bijzonder hoogleraar Seksuele ontwikkeling, diversiteit en gezondheid aan de Universiteit Utrecht, afdeling Algemene Sociale Wetenschappen: Culturele Diversiteit & Jeugd; Senior adviseur bij Rutgers, kenniscentrum seksualiteit.

Correspondentie: Prof. dr. I. Vanwesenbeeck, E: i.vanwesenbeeck@rutgers.nl.

Dworkin, 2009; Renold & Ringrose, 2013; Vanwesenbeeck, 2009). Gesignaleerd wordt dat onderzoek de centrale conclusies lang niet altijd bevestigt en resultaten dus tegenstrijdig zijn. Bovendien is de causaliteit vaak ongewis vanwege het cross-sectionele karakter van veel onderzoek. Betoogd wordt verder dat, in weerwil van het *exposure*-perspectief dat vaak wordt gehanteerd, mediagebruik een *actief* proces is waarbij jongeren die media kiezen die bij hen past (vergelijk het zogenaamde *Media Practice Model*) (Steele, 1999). En protest geldt ook het gegeven dat (zelf)seksualisering veelal eenzijdig negatief wordt opgevat: als synoniem voor objectivering, niet als actief seksueel zijn. De seksualiteit van meisjes wordt wel heel snel gezien als gevaarlijk en schadelijk, als iets dat meisjes wordt aangedaan, niet als iets dat zij zelf doen. Daarmee wordt de dubbele moraal alleen maar versterkt, zo klinkt de kritiek (Vanwesenbeeck, 2009). Niet de vraag óf mediagebruik negatieve effecten heeft, maar de vraag wanneer, bij wie en hoe dat zich voltrekt moet centraal staan.

Internetporno

Eenzelfde roep om nuancering klinkt voor het onderzoek naar een tweede prominent thema in het seksualiseringsdebat: de vermeend negatieve gevolgen van de toegenomen beschikbaarheid van porno op het internet voor jongeren. In dit tijdschrift betoogt Nikken (2009), na studie van de literatuur, dat negatieve effecten zich vooral blijken voor te doen als jongeren relatief sterk geïnteresseerd zijn in seksuele media en het media-aanbod realistisch vinden. Bovendien blijken ook leeftijdsgenoten en het gezinsklimaat van belang in wat jongeren doen en vinden. Nikken (2009) oordeelt dat er sprake van een 'cumulatief risicoproces' dat lang niet voor alle jongeren slecht uitpakt.

Op basis van een meta-analyse van studies tussen 1995 en 2015 stellen Peter en Valkenburg (2016) vast dat pornografiegebruik in beperkte mate effect lijkt te hebben op seksuele cognities en gedrag van jongeren: ze zien een middelmatig sterk verband met minder strikte seksuele attitudes, een klein verband met genderstereotype seksuele overtuigingen en een klein verband met seksueel gedrag. Op dat laatste punt worden vooral sterk wisselende resultaten gevonden als het om seksueel agressief gedrag en slachtofferdom gaat. Ook in dit onderzoeksveld worden meerdere methodologische zwakten in het onderzoek geconstateerd (geen homogeen instrumentarium, veelal cross-sectionele designs), evenals vormen van (culturele, negativiteits-, heteronormatieve) *bias*. Een opvallend gebrek aan inzicht in het waarom, wanneer en voor wie van negatieve effecten wordt geconstateerd. Bovendien, kritiseren Peter en Valkenburg verder, wordt pornogebruik veelal op zichzelf beschouwd, niet als onderdeel van grotere culturele veranderingen op het vlak van jongeren, seksualiteit en media.

Sociale media

Bij de huidige groei van 'moderne', *sociale* media, zien we de focus van het seksualiseringsdebat momenteel sterk in die richting verschuiven. Laten we eerst vaststellen waar we het over hebben met de term 'sociale media'. Sociale media omvatten een groeiende hoeveelheid publieke internetsites, ook wel sociale netwerk sites (SNS) of platforms genoemd (Facebook is – nog – de meest populaire), alsook enkele meer besloten internetcommunicatiekanalen zoals, bijvoorbeeld WhatsApp. Een toenemende hoeveelheid onderzoek richt zich op het gebruik en de effecten van sociale media, onder andere op de seksualiteit van en (seksuele) verhoudingen tussen jongens en meisjes. Opnieuw is sprake van publieke angst c.q. morele paniek bij uiteenlopende partijen op uiteenlopende onderwerpen. Het toegenomen *sexten* (het uitwisselen van seksueel getinte berichten) van jongeren is vooral een bron van zorg. In de VS klinkt zelfs de roep om een algeheel verbod erop (Hasinoff, 2015). Niet alleen het onverhuld geseksualiseerde maar ook agressieve karakter van veel *content* en communicatie op sociale media is een bron van kommernis. Specifiek op iemands persoon gericht verbaal geweld op internet oftewel *cyberbullying* is een nieuwe, kwalijke vorm van (seksuele) agressie. Seksuele dreiging wordt ook gezien in risicovolle *self-disclosure* door jongeren (lees meisjes), *grooming* door onwettelijke volwassenen, privacy-schendingen en *sexortion*. Gevreesd wordt dat het internet en sociale media genderstereotype, seksisme en *slut-* en *body-shaming* versterken, hyperseksualisering en extreem seksueel gedrag bevorderen en *real-life* seksueel geweld waarschijnlijker maken (bijvoorbeeld Aiken, 2016; Falcon, 2016).

Gezegd moet zijn dat de paniek omtrent sociale media niet alleen moreel of seksueel van aard is. Veel aandacht krijgen ook risico's van internetverslaving, concentratieproblemen, lage zelfwaardering, angst en depressie en verminderde schoolprestaties. Ook is men bang voor verstoorde motorische ontwikkeling en verslechterde sociaal-emotionele communicatie bij kinderen en jongeren (bijvoorbeeld Falcon, 2016). Met een dergelijk veelzijdige paniek bij verzorgers en beleidsmakers, wekt het geen verbazing dat het onderzoek naar jongeren en sociale media *booming* is. Het maatschappelijk debat strekt zich verder uit naar kritiek op de algehele aanslag die de sociale media met hun *click baits* doen op de aandacht van de burger en op de *bubbles* en echokamers die ze creëren die zelfs een bedreiging zouden kunnen vormen voor onze democratie. En dat alles terwijl de grote internetbedrijven aan reguliere regulering (bijvoorbeeld inzake inhoudscontrole) weten te ontsnappen omdat ze een publiek platform, geen bedrijf zouden zijn (zie bijvoorbeeld Kuitenbrouwer, 2017; Lanchester, 2017). Maar daar gaat het hier niet over...

Deze beschouwing

In dit artikel doe ik een poging de stand van zaken op te maken voor het relatief nieuwe onderzoeksveld dat zich richt op jongeren en sociale media, met name (een enkele zijstap daargelaten) in relatie tot gender en seksualiteitsthema's. Vragen die ik probeer te beantwoorden zijn: wat doen jongeren op sociale media, in welke mate is er sprake van (zelf)seksualisering en (seksuele) agressie, wat zijn mogelijk negatieve of positieve gevolgen van het gebruik van sociale media en welke mediërende factoren spelen een rol?

Aanleiding voor mijn relatief intensieve aandacht voor het onderwerp was een uitnodiging om in november 2017 een voordracht te houden over jongeren, sociale media en seksueel geweld. In voorbereiding daarop heb ik gedurende dat jaar de relevante literatuur gerichter dan voorheen verzameld en bestudeerd. Ik voerde enkele globale literatuur-searches uit in PubMed en Google Scholar met 'social media' en 'adolescents' als trefwoorden. Ik was speciaal attentief op relevante inhoud bij reguliere scans van de vakliteratuur. Ik volgde literatuurverwijzingen in (gevonden) artikelen op en las verder naar aanleiding van nieuwsitems en tips van collega's¹. De op deze wijze ontstane database is substantieel maar verre van compleet. Mijn beschouwing voldoet dan ook beslist niet aan de eisen van een systematische review. Toch lijkt het me nuttig de literatuur waar ik nu zicht op heb aan een bespiegeling te onderwerpen. Zowel het onderzoeksterrein zelf als het onderzoek ernaar zijn sterk in ontwikkeling. Definitieve conclusies met betrekking tot een, in meerdere opzichten, *moving target* zijn nog niet (of misschien wel nooit) aan de orde. Niettemin is het, met het oog op verder onderzoek en programmaontwikkeling, zinvol een tussenstand op te maken.

Sociale media in de seksuele ontwikkeling

Kenmerkend voor sociale media is de mogelijkheid voor gebruikers om zelf inhoud te genereren en te delen. Anders dan bij traditionele media, zijn ze bij uitstek de plek waar jongeren contact maken en onderhouden met vrienden. Daardoor is de rol van *peer norms* relatief groot (van Oosten, 2016). Verder biedt de zelfpresentatie op sociale media ook de mogelijkheid om door de ogen van anderen naar jezelf te kijken. Daardoor spelen ze wellicht een relatief grote rol in de identiteitsontwikkeling (van Oosten, 2016). Er is consensus in de literatuur dat sociale media een niet meer weg te denken element zijn geworden in die normatieve ontwikkelingsstaak voor adolescenten: de ontwikkeling van een eigen (seksuele) identiteit en moraliteit en het vermogen om betekenisvolle intieme relaties aan te gaan. Ze zijn ook een onmiskenbaar belangrijk onderdeel geworden van de relationele en seksuele praktijk van jongeren.

Cijfers ondersteunen dit. Doornwaard en collega's (2014) vonden voor het zoeken van seksuele informatie of seksueel expliciet materiaal op internet consistent lage prevalentiecijfers voor Nederlandse adolescenten, maar het gebruik van SNS was voor beide seksen stelselmatig hoog. Marketingfacts berekende dat Nederlandse 'digitieners' inmiddels gemiddeld drie uur per dag actief zijn op gemiddeld vijf netwerken (van Manen, 2016). De nieuwste cijfers uit Seks onder je 25e (de Graaf et al., 2017) laten voor sexting (daar gedefinieerd als 'het versturen van een naaktfoto of seksfilmpje van jezelf') onder jongens een stijging zien van 6% in (de laatste zes maanden van) 2012 naar 13% in (eenzelfde periode in) 2017. Voor meisjes wordt zelfs een verdrievoudiging gevonden van 4% naar 12%. Bijna één op 10 (seksueel ervaren) jongeren kende hun laatste sekspartner via een dating app.

Voor sexting worden internationaal sterk uiteenlopende cijfers gevonden. Barrense-Dias en collega's (2017) kwamen in een overzicht van 18 studies tussen 2012 en 2015 op prevalentiecijfers variërend tussen 0,9% en 60%, afhankelijk van de gehanteerde definitie. Verschillen in definitie kunnen betrekking hebben op wat er wordt gedaan (sturen, ontvangen en/of doorsturen), wat er wordt verstuurd (tekst, foto's, video's), hoe seksueel getint de inhoud is, en of het openbare *posting* betreft of dat gericht aan iemand wordt gestuurd. Deze onderzoekers stellen vast dat de meeste sexting gericht, besloten en met instemming plaatsvindt in de context van een relatie. Adolescenten ervaren het veelal als een normale manier om te flirten. Ook onder onderzoekers constateren zij een trend om sexting niet per sé als een probleem te zien omdat het overwegend geen negatieve gevolgen heeft. Alleen als sprake is van ongevraagd doorsturen, van vormen van dwang en/of het schenden van privacy, is er iets kwalijks aan de hand. Wellicht moeten we daar ook een andere term voor bedenken, suggereren Barrense-Dias en collega's (2017). In Nederland is de prevalentie van ongevraagd doorsturen laag. Twee procent van de jongens en 1% van de meisjes rapporteert het waarbij een kleine helft van de jongens en een kwart van de meisjes het niet vervelend zegt te hebben gevonden (de Graaf et al., 2017). Afgezien van deze privacy-schendingen mag sexting heden ten dage gezien worden als een reguliere optie in het seksuele repertoire. Vaak is het een prelude tot verdergaande seksuele interactie (Choi et al., 2016; Lee et al., 2015; Temple & Choi 2014).

Verslaving en depressie

Verslaving en depressie hebben niet noodzakelijk relevantie voor het thema jongeren en seksualiteit, maar gezien hun prominente plaats in de (wetenschappelijke) discussie over sociale media, wil ik er hier toch kort op ingaan. Het verslavende karakter van sociale

¹ Ik ben in het bijzonder de anonieme reviewers van een eerdere versie van dit artikel erkentelijk voor hun nuttige suggesties.

media, vooral onder adolescenten, wordt inmiddels wel breed onderkend (van den Eijnden et al., 2016; Hormes et al., 2014; Reid Chassiakos et al., 2016). Een belangrijke reden is het gemak om steeds verbonden te zijn, niet in laatste instantie vanwege de continue stroom pushberichten. Bovendien is een 'variabel intervalschema van *reinforcement*' (het niet-weten wanneer er nieuwe berichten zijn en daarom steeds-weerchecken) uitermate effectief in het tot stand brengen van gewoontegedrag dat bovendien goed bestand is tegen extinctie. Ook is informatie over onszelf openbaren intrinsiek belonend, en datzelfde geldt voor het ontvangen van *likes* en positieve feedback. In de VS werd onder studenten een prevalentie van 9,7% gevonden voor *disordered online social networking use* (Hormes et al., 2014). In Nederland werd een percentage van 11% van schoolgaande adolescenten gevonden met een risico op 'problematisch internetgebruik' (Jelencheck et al., 2015). Een slechte emotieregulatie en algehele verslavingsontvankelijkheid zouden het risico bevorderen (Hormes et al., 2014).

Ook depressie wordt vaak genoemd als één van de negatieve gevolgen van het gebruik van sociale media, zeker als het problematisch gebruik betreft (Reid Chassiakos et al., 2016; Shensa, 2017). Sommige studies vinden het verband echter niet (bijvoorbeeld Jelencheck et al., 2013). Een recente systematische review van onderzoek stelt wel degelijk associaties tussen mediagebruik en depressie vast, maar geeft aan dat al het onderzoek cross-sectioneel is en daarmee de causaliteit onzeker (Marino, 2018). Het is goed denkbaar dat depressieve mensen geneigd zijn meer gebruik te maken en afhankelijk te worden van sociale media. Interessant in dit kader is een recente review van onderzoek naar de vraag of het gebruik van sociale netwerk sites subjectief welzijn ondermijnt of bevordert (Verduyn et al., 2017). Gevonden wordt dat passief gebruik subjectief welzijn ondermijnt, maar actief gebruik het daarentegen bevordert. Passief gebruik zou relatief veel negatieve sociale vergelijking en jaloezie uitlokken, terwijl actief gebruik juist gevoelens van sociale verbondenheid stimuleert en sociaal kapitaal creëert. Dergelijk onderzoek heeft Facebook de oproep tot meer actief gebruik ontlokt, waarbij sterk getwijfeld mag worden of daarmee het welzijn van de gebruikers of van Facebook zelf voor ogen staat...

(Zelf)seksualisering

Een interessante vraag is hoe veelvoorkomend (zelf)seksualisering en (zelf)objectivering op sociale media zijn. Heel wat publicaties geven volop blijk van geseksualiseerde zelfpresentatie en sterk genderstereotype visualisaties (bijvoorbeeld Ruckel & Hill, 2017; Salter, 2016; Sales, 2016; Schoppe-Sullivan et al., 2017). In het (populairwetenschappelijke) boek van Sales (2016), bijvoorbeeld, passeren plastische beschrijvingen van een extreme nadruk op het uiterlijk (vooral van meisjes), stromen van *posts* met uitdagende sexy houdingen

(vooral door meisjes), en grof, denigrerend en seksistisch woordgebruik (vooral door jongens over meisjes). We zien veel seksueel gescheld, *body-shaming* en volop vraag om *NOODZ* (een aanduiding voor *nude pictures*). Sales creëert een beeld van enorme agressieve dominantie van jongens over zich doorlopend seksueel onderwerpende meisjes. En redeneert vervolgens dat roulatie van dergelijke beelden de dubbele moraal en genderongelijkheid bevordert.

Andere onderzoeken suggereren echter een relatief beperkte omvang van (zelf)seksualisering. Doornwaard en collega's (2014b) vonden in 2014 onder Nederlandse adolescenten dat slechts 24% van 104 geanalyseerde Facebook profielen (hooguit enkele) seksueel getinte referenties bevatten en dat die bovendien meestal (in 62% van de gevallen) waren gecreëerd door anderen (in de vorm van *wall posts*, commentaar of *tags*). Ruckel en Hill (2017) codeerden Facebook foto's van 98 Amerikaanse adolescente meiden op naaktheid en erotiek en vinden opvallend lage incidentie van vergaande zelfseksualisering. Slechts 21% van de scores is hoger dan nul, waarvan de overgrote meerderheid dan slechts *slightly revealing* is, bijvoorbeeld met een laag decolleté. Meer onthullende foto's komen erg weinig voor. *Sexualising self-touch* wordt bijvoorbeeld maar op 2% van de foto's gevonden. Moreno en collega's (2009) vonden dat op het vooral door jonge adolescenten gebruikte MySpace, 24% van de uitingen in tekst of beeld seksueel suggestief genoemd kan worden, zij het vaak van het onschuldige soort, bijvoorbeeld plaatjes van PlayBoy Bunny's. In haar bespreking in dit tijdschrift constateert van Oosten (2016) dat er over het algemeen weinig naakt te zien is op sociale media. Er is zeker sprake van sexy zelfpresentaties in sociale media en die zijn ook een uiting van zelfobjectificatie, maar het gaat hier meer om sexy uitzien dan om sexy zijn. Van daadwerkelijke *seksuele* objectificatie door sexy zelfpresentatie op sociale media lijkt vooralsnog geen sprake, laat staan dat iemand tot haar seksuele aantrekkelijkheid wordt gereduceerd. Noch is bekend of seksualiteit op ongepaste wijze wordt opgelegd aan jongeren in sociale media, stelt van Oosten (2016). Zij betwijfelt daarom of sprake is van seksualisering in de zin zoals bedoeld door de APA (2007), waarvoor als criteria gelden dat persoonlijke waarde wordt gereduceerd tot seksuele aantrekkelijkheid, dat aantrekkelijkheid smal wordt opgevat als *sexyness*, dat er sprake is van objectivering oftewel 'verdinglijking', alsook van seksuele dwang.

Het werk van van Oosten en collega's laat verder zien dat niet iedereen in dezelfde mate geneigd is tot sexy zelfpresentatie. Adolescenten met een relatief sterke hypergender oriëntatie (jongens die hoog op mannelijkheid en meisjes die hoog op vrouwelijkheid scoren) presenteren zichzelf relatief vaak op sexy manieren en zien dat ook relatief vaak van anderen (van Oosten, Vandenbosch & Peter, 2017). Ook adolescenten die sterk instrumentele attitudes hebben ten aanzien

van seks en bovendien, vooral als ze jong zijn, al relatief veel seksuele ervaring hebben, rapporteren vaker dat ze anderen zichzelf sexy zien presenteren (van Oosten, Peter & Boot, 2015). De link tussen een relatief sterk seksueel zelfconcept en extremere sexy-zelfpresentatie blijkt gemedieerd te worden door een hogere frequentie van sociale mediagebruik (Bobkowski et al., 2016), hetgeen deze onderzoekers doet suggereren dat toekomstig onderzoek sexy zelfpresentatie zou moeten bekijken als een effect van het media-gebruik zelf.

Cyberbullying

De vraag naar de mate waarin (seksueel) agressief gedrag wordt vertoond op sociale media is uiteraard ook van belang. Gepostuleerd wordt dat onbehouden sociaal gedrag op sociale media relatief gemakkelijk zou escaleren vanwege *bystander* effecten, imitatiegedrag en de afkalving van persoonlijke verantwoordelijkheid in een publieke ruimte, het zogenaamde Cyber Effect (Aiken, 2016). Anekdotische informatie over (seksueel) agressief gedrag op sociale media is er ruimschoots. In de literatuur zijn vele voorbeelden te vinden van seks- en seksegerelateerde agressiviteit, dwingende normativiteit, negatieve feedback en *slut shaming* (bijvoorbeeld Jaspal, 2017; Koutamanis et al., 2015; Sales, 2016; Salter, 2016). Veel *cyberbullying* jegens meisjes gaat over uiterlijk en seksualiteit. Er kunnen heel wat zogenaamde *slut pages* worden gevonden, waar meisjes op 'sletterigheid' worden ingedeeld en extreem negatief bejegend worden (bijvoorbeeld Sales, 2016). *Slut shaming* moet primair gezien worden als een daad van agressie jegens meisjes en vrouwen die hen daar bovendien zelf verantwoordelijk voor houdt. Maar er zijn ook mannelijke slachtoffers en vrouwelijke agressors. *Slut shaming* wordt ook volop door meisjes gedaan (Naezer, 2017).

Het onderzoek naar *cyberbullying* gaat, evenals dat naar sexting, gebukt onder onduidelijkheid over wat het precies inhoudt (Sánchez et al., 2017; Selkie et al., 2016). Selkie en collega's (2016) vinden dat een kleine helft van een sample van vrouwelijke studenten in de VS vormen van *cyberbullying* heeft meegemaakt, als dader, als slachtoffer, als getuige of in combinaties daarvan. Het meest werden 'het posten van denigrerende opmerkingen of *hate speech*' en 'het posten van expliciete of ongewenste plaatjes of foto's' gerapporteerd. Vaker zei men getuige te zijn geweest dan daadwerkelijk betrokken te zijn.

Gezien de alom aanwezigheid van genderongelijkheid, seksisme en seksuele agressie in het 'echte' leven, mogen deze bevindingen geen verbazing wekken. Het zou het wel vreemd zijn als sociale media daar van verschoond bleven. Online en offline *bullying* zijn geen totaal verschillende fenomenen (Bazelon, 2013). In dat kader is het wel interessant dat Nederlandse onderzoeken aanwijzingen vinden dat zowel riskante *self-disclosure* (het vrijgeven van persoonlijke informatie of kenmerken, in tekst of beeld) (Koutamanis, 2010)

als psychologisch dating geweld (dwang en controle uitoefenen, jaloers maken, beledigen) (Korchmanos et al., 2013) offline meer voorkomen dan online. Wellicht heeft *cyberbullying* in vergelijking met *real-life* (verbaal) geweld wél relatief zware gevolgen. Eén studie vindt dat online geweld sterker dan offline geweld geassocieerd is met zelfmoordgedachten (Rich, 2014).

Effecten op cognities en gedrag

Relatief veel onderzoek richt zich op de vraag wat de effecten van het gebruik van sociale media zijn op cognities, gedrag en vaardigheden bij de jeugd.

Lichaamswaardering

Negatieve effecten op (dan wel associaties met), om te beginnen, lichaamswaardering bij meisjes worden in meerdere studies naar sociale media gevonden (bijvoorbeeld Doornwaard et al., 2014a, 2016; de Vries et al., 2016; Manago et al., 2015). Doornwaard en collega's (2014a) vonden in een longitudinale studie dat meer gebruik van sociale netwerksites en een snellere toename van dat gebruik, zeker voor meisjes, verlaagde lichaamswaardering op latere tijdstippen voorspelde, meer zogenaamde *body surveillance* en minder tevredenheid over seksualiteit. De Vries en collega's (2016) vonden, ook in Nederland, dezelfde negatieve effecten op lichaamswaardering, dit keer ook voor jongens. Hetzelfde onderzoeksteam (de Vries et al., 2014) vond dat, opnieuw zowel jongens als meisjes, groter belang hechten aan hun uiterlijk ten gevolge van het gebruik van sociale media en dat dit, indirect, tevens een sterkere wens voorspelt om cosmetische chirurgie te ondergaan.

Een aantal auteurs plaatst kanttekeningen bij de verbanden tussen het gebruik van sociale media en lichaamswaardering. Ferguson en collega's (2014) concluderen dat toegenomen ontevredenheid met het lichaam eerder met sociale vergelijking en competitie onder *peers* te maken heeft dan met blootstelling aan sociale media op zich. Meier en Gray (2014) betogen dat het niet zozeer het gebruik van Facebook op zich is dat samenhangt met ontevredenheid over het lichaam en zelf-objectificatie, maar de specifieke blootstelling aan visuele beelden die het uiterlijk benadrukken, zoals gemeten met het al of niet gebruiken van de foto-apps in Facebook. En van Oosten (2016) werpt tegen dat sociale media gebruikers weliswaar relatief veel waarde hechten aan sexy en aantrekkelijk zijn maar dat daarmee nog geen sprake is van seksualisering in de zin zoals bedoeld door de APA (2007) (zie ook boven).

Seksuele attitudes en gedrag

Kijken we eerst naar de mogelijk effecten op seksuele assertiviteit. Manago et al. (2015) keken bij *undergraduate* studenten in VS naar de mate van Facebook gebruik en vonden, vooral voor meiden maar ook voor jongens, een negatief verband met seksuele assertiviteit. Voor zowel jongens als meisjes werd dit verband gemedi-

eerd door een geobjectieerd lichaamsbewustzijn en schaamte over het lichaam. In één van de studies van van Oosten en collega's (2017b) is daarentegen gevonden dat sexy zelfpresentatie op sociale media een verhoogde interesse voorspelt om, een half jaar later, *sexually outgoing* te zijn, oftewel sexy, verleidelijk en wild. De auteurs interpreteren deze bevindingen als mogelijke indicatie van een positiever seksueel zelfbeeld en een verhoogde seksuele *agency* ten gevolge van sexy zelfpresentatie op sociale media.

Op het vlak van gender- en seksuele attitudes laten enkele onderzoeken zien dat die, onder Nederlandse jongeren, niet beïnvloed worden door het gebruik van sociale media, terwijl dat bij traditionele media wél het geval kan zijn. Sexy zelfpresentatie (of het zien van de sexy zelfpresentaties van anderen) op sociale media vormt geen voorspeller van stereotype seksuele attitudes (te weten: het zien van meisjes als seksuele objecten en seks als instrumenteel) (van Oosten et al., 2015), noch van hypermannelijkheid of hypervrouwelijkheid (van Oosten et al., 2015; van Oosten et al., 2017a). De onderzoekers suggereren dat het zou kunnen zijn dat traditionele media een relatief eenzijdige seksuele boodschap tonen terwijl de geventileerde meningen op sociale media meer divers kunnen zijn.

Er worden, in dezelfde onderzoeksgroep, echter wél effecten gevonden van sexy zelfpresentatie in sociale media op aspecten van seksueel gedrag. Blootstelling aan sexy zelfpresentaties van anderen voorspelt het hebben van orale seks en geslachtsgemeenschap een half jaar later in één studie (van Oosten et al., 2015). Eigen sexy zelfpresentatie voorspelde (bij meisjes) de wens om te sexten in een andere studie (van Oosten en Vandenbosch, 2017). De hierboven al genoemde studie (van Oosten et al., 2015) vindt een indirect effect (via een versterkte veronderstelling van seks door *peers*) op de wens om seks te hebben. Relaties zouden ook beïnvloed kunnen worden door sexy zelfpresentatie. Ridgway en Clayton (2006) vinden (overigens in een steekproef van 18-plussers) dat een positief lichaamsbeeld is geassocieerd met het posten van *selfies* op Instagram, maar dat degenen die zichzelf op deze manier promoten ook relatief vaak zeggen dat hun Instagramgebruik geleid heeft tot relatieconflicten en relatiebreuken.

De bevindingen van van Oosten et al. (2015) over verhoogde seksuele activiteit bij SNS-gebruikers die sexy zelfpresentaties zien, zouden impliciet kunnen betekenen dat bij gebruikers die dat niet doen, seksuele activiteit juist vermindert. Dat zou passen bij de observatie dat jongeren over het algemeen iets later seks lijken te gaan hebben. De *Health Behaviour of School-aged Children* studie (HBSC) vindt dat, in klas 1-4 van het voortgezet onderwijs, het percentage jongeren dat ooit seksuele gemeenschap heeft gehad, tussen 2001 en 2013 over vier metingen gestaag is gedaald van 16,4% naar 9,8% (de Looze et al., 2014). De daling vond vooral onder jongens plaats. In de laatste editie van *Seks onder je 25e* (de Graaf et al., 2017) is de medi-

ane leeftijd voor de eerste keer geslachtsgemeenschap sinds 2010 gestegen van 17,1 naar 18,6. Deze bevinding heeft geleid tot speculaties door de onderzoekers over de rol van het veelvuldig online zijn daarbij. In de VS zijn er meerdere auteurs die dalende cijfers in offline seksueel risico verbinden aan de toename van online seksueel-getint verkeer. Twenge (2017) legt een verband met de recente daling van het aantal tienerzwangerschappen in de VS en Landry (2016) met verminderd seksueel risicogedrag onder Latino-jongeren.

En, als de lezer mij nog enige verdere speculatie vergeeft, zou ik toch ook de bevindingen in *Seks onder je 25e* over seksueel grensoverschrijdend gedrag als interessant willen duiden. Terwijl sinds 2012 de plaats van sociale media in de seksuele en relationele levens van Nederlandse jongeren betekenisvol is gestegen (zie eerder), laten de cijfers voor ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag juist een lichte daling zien. In 2012 rapporteerde één op zes meisjes (17%) ooit seksuele grensoverschrijding te hebben meemaakt tegenover één op 10 (11%) in 2017. Voor de jongens zijn die cijfers, respectievelijk, 5% en 2%. Het betreft hier een eenmalige observatie; er is geenszins sprake van een trend, laat staan van robuuste evidentie voor een verband. Conclusies over een mogelijke samenhang kunnen alleen met een flinke slag om de arm getrokken worden. Maar de relatie tussen online en offline seksueel gedrag van jongeren belooft een fascinerend toekomstig onderzoeksterrein te worden.

Verwevenheid online/offline gedrag

Want dat on- en offline seksueel gedrag sterk verweven zijn spreekt bijna voor zich. Auteurs betogen, om te beginnen, dat jongeren online eigenlijk precies hetzelfde doen als offline: *fool around, hang out, work through how to present themselves and jockey for social status* (boyd, 2007). Verder laten vele studies daadwerkelijke verbanden zien tussen online en offline gedrag. Eerder werd al verwezen naar de relatie tussen sexting en offline seks en relaties. Vandenbosch et al. (2015) laten verder zien dat het kijken naar seksueel getinte *reality tv*-shows samenhangt met sexy zelfpresentatie op sociale media en vice versa, een verband dat overigens opvallend genoeg niet gevonden wordt voor het kijken naar internetporno. Maar als we de (hierboven behandelde) evidentie voor verbanden tussen online gedrag en seksgerelateerde cognities en seksueel zelfbeeld combineren met de breed geaccepteerde opvatting dat mediagebruik in het algemeen een actief, cyclisch proces is en met dito noties dat sociale media een onlosmakelijk onderdeel zijn geworden van de seksuele levens van jongeren, dan lijkt logisch te veronderstellen dat er sprake is van een cyclisch proces tussen het gebruik van sociale media en de ontwikkeling van (seksuele) identiteit bij jongeren (vgl. van Oosten, 2017).

Sociale media als 'empowering'

Daarbij lijken sociale media in belangrijke mate een po-

sitieve rol te kunnen spelen. Sociale media bieden toegang tot sociale steun, kunnen de eigenwaarde bevorderen en sociaal kapitaal versterken (Moreno & Kolb, 2012; Verduyn et al., 2017). Zo vindt, bijvoorbeeld de Vries (2016) positieve verbanden tussen eigenwaarde en het gebruik van sociale media. Als verklaring voert zij aan dat er online vele mogelijkheden zijn om een goede indruk te maken (zelfpresentatie valt uitgebreid voor te bereiden en te *editen*), hetgeen complimenten en positieve feedback oplevert en daarmee een *boost* voor de zelfachting. Alleen al de gedachte dat je een positieve indruk hebt achtergelaten kan je zelfachting verhogen, stelt de Vries. Ander Nederlands onderzoek (Koutamanis et al., 2013; Valkenburg et al., 2011) laat zien dat, in weerwil van wat vaak gevreesd wordt, online communicatie offline sociale vaardigheden juist bevordert. Verklaringen zijn dat men zich in de relatieve anonimiteit vrijer kan gedragen en sociale interactie met veel verschillende mensen kan 'oefenen', hetgeen de vaardigheid om (ook) offline vriendschappen aan te gaan zou verbeteren. Park et al. (2016) constateren dat depressieve mensen online meer sociale steun krijgen bij het openbaren van negatieve informatie dan offline; spijtig genoeg onderschatten ze, naarmate ze depressiever zijn, de support die ze feitelijk krijgen sterker. Meerdere auteurs bejubelen de vele mogelijkheden om via sociale media (seksuele) informatie en voorlichting te verschaffen (Landry, 2016; Moreno & Pumper, 2015), om nog maar te zwijgen van de vele *eHealth* behandelingsmogelijkheden.

Ook is er veel evidentie voor de positieve rol van sociale media op het punt van verzet en collectieve actie, niet in laatste instantie in het licht van seksuele grensoverschrijding. Aan #metoo gingen al vele andere acties tegen seksueel geweld op sociale media vooraf, bijvoorbeeld, #mysexualassault, #ibelievesurvivors en #pussygrabsback. De rol van sociale media in het aanklagen van seksueel geweld heeft een grote, optimistisch stemmende vlucht genomen. Een veelheid aan websites is beschikbaar voor slachtoffers en lotgenoten. De *Colorado Coalition Against Sexual Assault* (CCASA) afficheert: 'We can't lose track of the ways in which survivors are using social media to take back control'. Foster (2015) vond daarnaast positieve effecten van public tweets over seksisme op het psychologisch welzijn van vrouwen in Engeland. Salter 2016 beklagt de misogynie op sociale media maar betoogt ook dat de zichtbaarheid ervan de bestrijding gemakkelijker kan maken. Sociale media zouden, volgens deze auteur, zelfs de potentie hebben 'to decenter masculinity'.

Voor seksuele minderheden was het internet altijd al een welkom toevluchtsoord. Internet en sociale media droegen en dragen in belangrijke mate bij aan de zichtbaarheid van niet-normatieve seksualiteit (bijvoorbeeld Miller et al., 2016). De vele online *communities* hebben een belangrijke en niet meer weg te denken functie in de empowerment van groepen die offline met discriminatie en geweld hebben te maken. Zo be-

schrijft Jaspal (2017) de psychologische benefits van Grindr als *geospatial gay social networking application*. Fongkaew & Fongkaew (2016) illustreren hoe sociale media jonge meisjes in het uiterst conservatieve Thailand een uitweg bieden, weg van controlerende ouders en richting seksuele ontwikkeling en autonomie. Evans en collega's (2017) documenteren de vele *benefits* van het internet voor transgender jongeren, alhoewel door de auteurs ook erkend wordt dat het een uitdaging blijft om misinformatie als zodanig te herkennen.

Weer andere studies wijzen er op dat jongeren best al behoorlijk mediawijs zijn en beslist niet in zeven sloten tegelijk lopen. Een focusgroepstudie van Doornwaard en collega's (2017) vroeg jongeren naar de risico's van het gebruik van internetporno. Opvallend was dat de jongeren voor *peers* die 'jonger en minder ervaren' waren dan zij wel risico's zagen maar zichzelf unaniem vaardig genoeg inschatten om risico's te vermijden. Op het terrein van sexting wordt door jongeren niet zozeer het ontvangen van sexts als wel vooral het ongevraagd verspreiden ervan als vervelend ervaren, zo blijkt uit Seks onder je 25e (de Graaf et al., 2017). Een iets oudere studie (de Graaf en Vanwesenbeeck, 2006) liet zien dat ook relatief jonge adolescenten vaak al prima om weten te gaan (wegklikken, ontvrienden, blokkeren, et cetera) met ongewenste confrontaties op internet.

In zijn algemeenheid wordt het gedrag van jongeren op sociale media door een groeiende groep auteurs nu vooral beschouwd als een positieve vorm van zelfexpressie (boyd, 2014; Hasinoff, 2012; Naezer, 2017). Sociale mediaonderzoeker Marijke Naezer (2017) pleit ervoor om online seksueel gedrag van jongeren niet langer te conceptualiseren als een vorm van risicogedrag maar daarentegen als een *sexy adventure*. De zelfmanifestaties van jongeren op sociale media worden principieel steeds meer gezien als een vorm van mediaproductie en zelfs als een vorm van *political speech* (boyd, 2014). Vanuit deze invalshoeken zou de leidende vraag bij het onderzoek niet moeten zijn wat sociale media met jongeren doen maar wat jongeren met sociale media doen.

Modererende factoren

Vanuit welke invalshoek ook, steeds is het zaak goed te kijken hoe positieve mogelijkheden en profijt dan wel kwetsbaarheid en last zijn verdeeld onder jongeren. Verwezen werd al naar de relatief positieve effecten van actief in vergelijking met meer passief gebruik van sociale media (Verduyn et al., 2017). Verder zijn er aanwijzingen dat een positieve houding en positieve motivatie inzake sociale media bij de gebruikers bevorderend zijn voor gunstige evaluaties, terwijl het naarstig op zoek zijn naar bevestiging juist kwetsbaar maakt voor depressieve gevoelens (Schoppe-Sullivan et al., 2017). Onrealistische verwachtingen van wat sociale media op kunnen leveren, bijvoorbeeld het verlangen om nieuwe vrienden te maken, werken ook negatiever

uit op het subjectieve welzijn dan het minder ambitieuze willen onderhouden van bestaande relaties (Verduyn et al., 2017).

Het hebben van *digital skills* (variërend van handig zijn in het gebruik van de computer tot het hebben van strategische vaardigheden in het zoeken en verwerken van informatie) blijkt riskante *self-disclosure* minder waarschijnlijk te maken (Koutamanis, 2010) en werkt waarschijnlijk op meerdere manieren gunstig. De Britse denker Dalrymple (2017) heeft betoogd dat digitalisering goed gereedschap is voor wie het kan gebruiken, maar een slechte baas: bij geschoold, kritisch, relativerend gebruik een zegen, maar bij gemakzuchtig, ongeschoold, onkritisch gebruik mogelijk een pad naar permanente oppervlakkigheid. En zoals bij vrijwel alle seksuele thema's (zie bijvoorbeeld van Lunsen & Laan, 2017) kunnen ook een warm nest, positieve boodschappen en een goede seksuele en relationele vorming als beschermende factoren worden aangewezen (van Lunsen, 2017).

Conclusie

Dit artikel heeft, bij wijze van een caleidoscopische momentopname, een impressie proberen te geven van de wetenschappelijke literatuur over jongeren, sociale media en seksualiteit. Extreem negatieve aspecten op het vlak van seksueel getinte *cyberbullying* of gepreoccupeerde zelfseksualisering doen zich aantoonbaar voor, maar lijken relatief zeldzaam. Voor gematigder negatieve effecten op cognities en gedrag (verslaving wellicht daargelaten) is de evidentie vaak tegenstrijdig en/of de causaliteit onzeker. Positieve kanten blijken voor relatief veel verschillende groepen beschreven te kunnen worden. Breed wordt erkend, dat sociale media voor jongeren een mogelijkheid temeer bieden om uitdrukking en gestalte te geven aan hun seksuele interesses.

Meer dan bij traditionele media en internetporno, produceren jongeren op sociale media de inhoud vooral zelf. Voor zover die inhoud seksueel getint is, mag dat, zoals in het maatschappelijke debat gebeurt, inderdaad een nieuwe vorm van seksualisering worden genoemd. Maar er is in deze beschouwing eigenlijk weinig aanleiding om dat een apert kwalijke vorm van seksualisering (in de zin van de APA-definitie) te vinden (vgl. van Oosten, 2016). De angst en morele paniek die standaard gepaard gaan met mediale ontwikkelingen op het terrein van jongeren en seksualiteit, zijn (ook) in dit geval danig aan tempering toe. Samenhangende (stereotype, eenzijdige) aannames over kinderlijke onschuld, kwetsbare meisjes en jagende jongens, dienen genuanceerd en overstegen te worden. Seksualisering kan ook gezien worden als een 'gewoon' proces van emancipatie en integratie van seksualiteit in de levens van jongeren (vgl. Wouters, 2012). Interessant is in dit kader ook de stelling dat de seksualisering van populaire cultuur beoordeeld kan worden als een niet-gearticuleerde poging om seksualiteit op de publieke

agenda te zetten (Mühleisen, geciteerd in Goth & Nielsen, 2004).

Dergelijke overwegingen nemen niet weg dat inspanningen geleverd moeten worden om een positief gebruik van sociale media en verantwoorde, ethische mediaproductie bij jongeren te bevorderen. Het pleit om de *digital literacy* bij jongeren te versterken is inmiddels bijna een open deur. Op dat vlak zijn al vele meters gemaakt (vgl. KNAW, 2013; Thijs et al., 2014), maar is nog een wereld te winnen. Een prioriteit die zich opdringt is de noodzaak om het ongevraagd verspreiden van gevoelig materiaal te bestrijden en, waar vereist, de privacy van gebruikers beter te beschermen. Ook cruciaal zijn inspanningen om gelijkheid in veiligheid, toegang, gebruik en profijt van sociale media te bevorderen. Sociale media zouden een netwerkomgeving moeten bieden waarin *iedereen* graag verkeert, maar de identificatie van bevoorrechte dan wel kwetsbare groepen is nog onvoldoende. Volgens sommigen trekken meisjes en vrouwen nu nog aan het kortere eind. *Boys set the terms and benefit the most*, klinkt het vooral in Amerikaanse publicaties. Niettemin zijn veel sites en netwerken beslist herbergzaam voor meisjes. Met een verdere diversifiëring van platforms zullen genderpositieve en emancipatoire ruimten hopelijk verder toenemen. Niettemin moet het gebruik van sociale media voor grof gedrag en seksistische agressie (om van aperte misleiding en misbruik nog te zwijgen), net zo goed als manifestaties daarvan *in real life*, uiteraard bestreden worden.

De hier besproken literatuur geeft aanleiding om te veronderstellen dat positieve motivatie voor het gebruik van sociale media, het hebben van digitale vaardigheden en een actief (in tegenstelling tot een passief) en realistisch gebruik ervan, gunstig kunnen uitwerken. Maar wat bepaalt een dergelijk positief gebruik en hoe kunnen we het bevorderen? (Seksueel) zelfbeeld en (gender) attitudes lijken samen te hangen met (seksueel getint) gebruik en beleving van sociale media, maar ook hier is nog maar een tipje van de sluier gelicht en nog geen eenduidig beeld ontstaan. Uiteenlopende focus, definities en operationalisaties zijn daar mede debet aan. Een andere logische verklaring voor tegenstrijdige bevindingen is dat samenhangen en effecten niet voor alle groepen even sterk gelden. Veel vragen naar verschillen tussen jongeren en de determinanten daarvan staan echter nog open. Dat geldt ook voor de vraag hoe vastgestelde verschillen vertaald moeten worden naar beleid en preventie. De kans is groot dat digitale en *real life* seksualiteit gaandeweg nog sterker vervlochten raken en in beleid en preventie in volledige samenhang behandeld moeten worden. Onderzoek zal zich sowieso ook op de effectiviteit van ter zake ontwikkelde programmering moeten richten. En dat alles dient plaats te vinden in een medialandschap dat naar alle verwachting nog verder zal groeien en ook qua karakter zal veranderen. Het onderzoek naar jongeren en seksualiteit in een gemediatiseerde

wereld belooft een fascinerend wetenschapsterrein te blijven.

Literatuur

- Aiken, M. (2016). *The Cyber Effect: A Pioneering Cyberpsychologist Explains How Human Behavior Changes Online*. London: John Murray.
- APA Task Force on the Sexualization of Girls. (2007). *Report of the APA task force on the sexualization of girls*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Barrense-Dias, Y., Berchtold, A., Suris, J.C., and Akre, Ch. (2017). Sexting and the Definition Issue. *Journal of Adolescent Health, 61*, 544-554.
- Bazelon, E. (2013). *Sticks and stones: Defeating the culture of bullying and rediscovering the power of character and empathy*. New York, NY, US: Random House.
- Bobkowski, P. S., Shafer, A., & Ortiz, R. R. (2016). Sexual intensity of adolescents' online self-presentations: Joint contribution of identity, media consumption, and extraversion. *Computers in Human Behavior, 58*, 64-74.
- boyd, d. (2007). *Why Youth (Heart) Social Network Sites: The Role of Networked Publics in Teenage Social Life*. Cambridge, MA: MIT Press.
- boyd, d. (2014). *it's complicated. the social lives of networked teens*. London: Yale University Press.
- Choi, H., Van Ouytsel, J., & Temple, J.R. (2016). Associations between sexting and sexual coercion among female adolescents. *Journal of Adolescence, 53*, 164-168.
- Dalrymple, Th. (2017). Niets meer onthouden. *De Groene Amsterdammer, 141*(20), 24-27.
- Doornwaard, S. M., Bickham, D. S., Rich, M., Vanwesenbeeck, I., van den Eijnden, R. J., & Ter Bogt, T. F. (2014a). Sex-related online behaviors and adolescents' body and sexual self-perceptions. *Pediatrics, 134*(6), 1103-1110.
- Doornwaard, S.M., Moreno, M.A., van den Eijnden, R.J. J. M., Vanwesenbeeck, I., & ter Bogt, T.F.M. (2014b). Dutch Adolescents' Online Self-Presentation: Sexual and Romantic Reference Displays on Facebook. *Journal of Adolescent Health, 55*, 535-541.
- Doornwaard, S.M., van den Eijnden, R.J. J. M., Vanwesenbeeck, I., & ter Bogt, T.F. M. (2016). It's kind of an exciting story: De rol van het Internet in de adolescentie seksuele ontwikkeling. *Tijdschrift voor Seksuologie, 40*, 212-218
- Doornwaard, S.M., den Boer, F., Vanwesenbeeck, I., van Nijnatten, C.H.C.J., ter Bogt, T.F. M., & van den Eijnden, R. J. J. M. (2017). Dutch Adolescents' Motives, Perceptions, and Reflections Toward Sex-Related Internet Use: Results of a Web-Based Focus-Group Study. *The Journal of Sex Research, 54*, 1038-1050.
- van den Eijnden, R.J.J.M., Lemmens, J.S., & Valkenburg, P.M. (2016). The Social Media Disorder Scale. *Computers in Human Behavior, 61*, 478-487.
- Egan R. D. (2013). *Becoming Sexual: A Critical Appraisal of the Sexualization of Girls*. New York: Polity Press.
- Egan R. D., & Hawkes, G. (2010). *Theorizing the Sexual Child in Modernity*. New York: Palgrave Macmillan.
- Evans, D.T. (1993). *Sexual citizenship: The material construction of sexualities*. London: Routledge Press.
- Evans, Y.N., Gridley, S.J., Crouch, J., Wang, A., Moreno, M.A., Ahrens, K., & Breland, D.J. (2017). Understanding Online Resource Use by Transgender Youth and Caregivers: A Qualitative Study. *Transgender Health, 2*, 129-139.
- Falcon, D. (2016). Negative Effects Of Social Media On Your Health. <https://www.symptomfind.com/health/negative-effects-of-social-media/>
- Ferguson, C. J., Muñoz, M. E., Garza, A., & Galindo, M. (2014). Concurrent and prospective analyses of peer, television and social media influences on body dissatisfaction, eating disorder symptoms and life satisfaction in adolescent girls. *Journal of Youth and Adolescence, 43*, 1-14.
- Fongkaew, W., & Fongkaew, K. (2016). My space, my body, my sexual subjectivity: social media, sexual practice and parental control among teenage girls in urban Chiang Mai. *Culture, Health & Sexuality, 18*, 597-607.
- Foster, M.D. (2015). Tweeting about sexism: The well-being benefits of a social media collective action. *British Journal of Social Psychology, 54*, 629-647.
- Fredrickson, B. L., & Roberts, T. (1997). Objectification theory: Towards understanding women's lived experiences and mental health. *Psychology of Women Quarterly, 21*, 173-206.
- Gill, R. (2009). Beyond the 'Sexualization of Culture' Thesis: An Intersectional Analysis of 'Sixpacks', 'Midriffs' and 'Hot Lesbians' in Advertising. *Sexualities, 12*, 137-160.
- de Graaf, H., Van den Borne, M., Nikkelen, S., Twisk, D., & Meijer, S. (2017). *Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017*. Delft: Eburon.
- de Graaf, H., & Vanwesenbeeck, I. (2006). *'Seks is een game.' Gewenste en ongewenste seksuele ervaringen van jongeren op internet*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- Goth, A. F., & Nielsen, A. (2004, December 20). Sexuality in the media means trouble. Webmagazine FORUM KVINFO. <http://www.kvinfo.dk/side/563/article/298>.
- Hasinoff, A.A. (2012). Sexting as media production: Rethinking social media and sexuality. *new media & society, 15*, 449-465
- Hasinoff, A.A. (2015). *Sexting panic: rethinking criminalization, privacy, and consent*. Urbana, IL University of Illinois Press.
- Hormes, J.M., Kearns, B., & Timko, C.A. (2014). Craving Facebook? Behavioral addiction to online social networking and its association with emotion regulation deficits. *Addiction, 109*, 2079-2088.
- Jaspal, R. (2017). Gay Men's Construction and Management of Identity on Grindr. *Sexuality & Culture, 21*, 187-204.
- Jelenchick, L.A., Eickhoff, J.C., & Moreno, M.A. (2013). "Facebook Depression?" Social Networking Site Use and Depression in Older Adolescents. *Journal of Adolescent Health, 52*, 128-130.
- Jelenchick L.A., Hawk, S., & Moreno, M.A. (2015). Problematic Internet Use and Social Networking Site use Among Dutch Adolescents. *International Journal of Adolescent Medicine and Health, 55*, 535-541.
- KNAW. (2012). *Digitale geletterdheid in het voortgezet onderwijs. Vaardigheden en attitudes voor de 21ste eeuw*. Amsterdam: Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW).
- Korchmaros, J.D., Ybarra, M.L., Langhinrichsen-Rohling, J., boyd, d., & Lenhart, A. (2013). Perpetration of Teen Dating Violence in a Networked Society. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking, 16*, 561-567.
- Koutamanis, M. (2010). *Simulated similarity and the 'watch out' effect: The influence of perceived similarity in online social networking environments on risky self-disclosure in teenagers*. UvA thesis.
- Koutamanis M., Vossen, H.G.M., Peter, J., & Valkenburg, P.M. (2013). Practice makes perfect: The longitudinal effect of adolescents' instant messaging on their ability to initiate offline friendships. *Computers in Human Behavior, 29*, 2265-2272.
- Koutamanis, M., Vossen, H.G.M., & Valkenburg, P. M. (2015). Adolescents' comments in social media: Why do adolescents receive negative feedback and who is most at risk? *Computers in Human Behavior, 53*, 486-494.
- Kuitenbrouwer, J. (2017). Is het internet kapot? *De Groene Amsterdammer, 141*(48), 32-35.

- Lanchester, J. (2017). It Zucks! *De Groene Amsterdammer*, 141(39), 32-39.
- Landry, M. (2016). Social media use and sexual behavior: Examining the risks among Latino adolescents. *Dissertation Abstracts International: Section B*, Vol.76(8-B(E)), No Pagination Specified.
- Lee, M., Crofts, Th., McGovern, A., & Milivojevic, S. (2015). Sexting among young people: Perceptions and practices. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, 508, 1-9.
- Lerum, K. & Dworkin, S.L. (2009). "Bad Girls Rule": An Interdisciplinary Feminist Commentary on the Report of the APA Task Force on the Sexualization of Girls. *The Journal of Sex Research*, 46(4), 250-263.
- de Looze, M., Van Dorsselaer, S., de Roos, S., Verdurmen, J., Stevens, G., Gommans, R., Van Bon-Martens, M., ter Bogt, T., & Vollebergh, W. (2014). *HBSC 2013. Gezondheid, welzijn en opvoeding van jongeren in Nederland*. Utrecht: Utrecht University.
- van Lunsen, R. (2017). Afscheidscollege *Seks! Doe het met plezier of doe het niet*. Amsterdam, AMC, 1 september 2017.
- van Lunsen, R. & Laan, E. (2017). *Seks! Een leven lang leren*. Amsterdam: Prometheus.
- Manago, A. M., Ward, L. M., Lemm, K. M., Reed, L., & Seabrook, R. (2015). Facebook involvement, objectified body consciousness, body shame, and sexual assertiveness in college women and men. *Sex Roles*, 72, 1–14.
- van Manen, Th. (2016). Onderzoek: het gebruik van social media en smartphones in Nederland. <http://www.marketingfacts.nl/berichten/onderzoek-het-gebruik-van-social-media-smartphones-nederland>
- Marino, C., Ginia, G., Vienoa, A., & Spadab, M. M. (2018). The associations between problematic Facebook use, psychological distress and well-being among adolescents and young adults: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Affective disorders*, 226, 274-281.
- Meier, E. P., & Gray, J. (2014). Facebook photo activity associated with body image disturbance in adolescent girls. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17, 199-206.
- Miller, D., Costa, E., Haynes, N., McDonald, T., Nicolescu, R., Sinanan, J., Spyer, J., Venkatraman, S., & Wang, X. (2016). *How the World Changed Social Media*. UCL Press.
- Moreno, M.A., & Kolb, J. (2012). Social Networking Sites and Adolescent Health. *Pediatric Clinics of North America*, 59, 601-612.
- Moreno, M. A., Parks, M. R., Zimmerman, F. J., Brito, T. E., & Christakis, D. A. (2009). Display of health risk behaviors on MySpace by adolescents. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 163, 27–34.
- Moreno, M.A., & Pumper, M.A. (2015). *Sex, alcohol, and depression: Adolescent health displays on social media*. In: L.D. Rosen, N.A. Cheever and L.M. Carrier [Eds.], *The Wiley handbook of psychology, technology and society* (pp. 287-300). Indianapolis: Wiley-Blackwell.
- Naezer, M. (2017). From risky behaviour to sexy adventures: reconceptualising young people's online sexual activities. *Culture, Health & Sexuality*, online.
- Nikken, P. (2009). Seksualiseren en de jeugd van tegenwoordig. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 33, 84-96.
- van Oosten, A. (2016). "Sexy selfies": Over de rol van sociale media bij (zelf-) seksualisering onder jongeren. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 40, 61-67.
- van Oosten, J. M., Peter, J., & Boot, I. (2015). Exploring associations between exposure to sexy online self-presentations and adolescents' sexual attitudes and behavior. *Journal of Youth and Adolescence*, 44, 1078-1091.
- van Oosten, J. M. F., & Vandenbosch, L. (2017). Sexy online self-presentation on social network sites and the willingness to engage in sexting: A comparison of gender and age. *Journal of Adolescence*, 54, 42–50.
- van Oosten, J.M.F., Vandenbosch, L. & Peter, J. (2017a). Gender roles on social networking sites: Investigating reciprocal relationships between Dutch adolescents' hypermasculinity and hyperfemininity and sexy online self-presentations. *Journal of Children and Media*, 11, 147-166.
- van Oosten, J.M.F., de Vries, D.A., & Peter J. (2017b). The importance of adolescents' sexually outgoing self-concept: Differential roles of self- and other-generated sexy self-presentations in social media. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, advance online publication.
- Park, J., Lee, D. S., Shablack, H., Verduyn, P., Deldin, P., Ybarra, O., Jonides, J., & Kross, E. (2016). When perceptions defy reality: The relationships between depression and actual and perceived Facebook social support. *Journal of Affective Disorders*, 200, 37–44.
- Peter, J., & Valkenburg, P. M. (2016). Adolescents and Pornography: A Review of 20 Years of Research. *The Journal of Sex Research*, 53, 509-531.
- Reid Chassiakos, Y., Radesky, J., Christakis, D., Moreno, M.A., & Cross, C. (2016). Children and Adolescents and Digital Media. *Pediatrics*, 138(5), e20162593.
- Renold, E., & Ringrose, J. (2013). Feminisms re-figuring 'sexualisation', sexuality and 'the girl'. *Feminist Theory*, 14, 247–254.
- Rich, M. (2014). Moving From Child Advocacy to Evidence-Based Care for Digital Natives. *JAMA Pediatrics*, 168(5), 404-406.
- Ridgway, J. L., & Clayton, R. B. (2016). Instagram Unfiltered: Exploring Associations of Body Image Satisfaction, Instagram #Selfie Posting, and Negative Romantic Relationship Outcomes. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 19, 2-7.
- Robinson, K. H. (2013). *Innocence, Knowledge and the Construction of Childhood. The contradictory nature of sexuality and censorship in children's contemporary lives*. London/New York: Routledge.
- Rollins, J. (2015). Sexting Cyberchildren: Gender, Sexuality, and Childhood in Social Media and Law. *Sexuality & Culture*, 19, 57–71.
- Ruckel, L., & Hill, M. (2017). Look @ Me 2.0: Self-Sexualization in Facebook Photographs, Body Surveillance and Body Image. *Sexuality & Culture*, 21, 15–35.
- Sales, N.J. (2016). *American Girls. Social Media and the Secret Lives of Teenagers*. New York: Knopf.
- Salter, M. (2016). Privates in the online public: Sex(ing) and reputation on social media. *New media & society*, 18, 2723–2739.
- Sánchez, V., Muñoz-Fernández, N., & Vega-Gea, E. (2017). Peer sexual cybervictimization in adolescents: Development and validation of a scale. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 17, 171-179.
- Schoppe-Sullivan, S.J., Yavorsky, J.E., Bartholomew, M. K., Sullivan, J.M., Lee, M.A., Kamp Dush, C.M., & Glassman, M. (2017). Doing Gender Online: New Mothers' Psychological Characteristics, Facebook Use, and Depressive Symptoms. *Sex Roles*, 76, 276–289.
- Selkie, E.M., Fales, J.L., & Moreno, M.A. (2016). Cyberbullying Prevalence Among US Middle and High School-Aged Adolescents: A Systematic Review and Quality Assessment. *Journal of Adolescent Health*, 58, 125-133.
- Shensa, A., Escobar-Viera, C.G., Sidani, J.E., Bowman, N.D., Marshal, M.P., & Primack, B.A. (2017). Problematic social media use and depressive symptoms among U.S. young adults: A nationally-representative study. *Social Science & Medicine*, 182, 150-157.
- Steele, J. R. (1999). Teenage sexuality and media practice: Factoring in the influences of family, friends, and school. *Journal of Sex Research*, 36, 331–341.
- Temple, J.R., & Choi, H. (2014). Longitudinal Association Between Teen Sexting and Sexual Behavior. *Pediatrics*, 134(5), e1287-92.

- Thijs, A., Fisser, P., & van der Hoeven, M. (2014). *Digitale geletterdheid en 21e eeuwse vaardigheden in het funderend onderwijs: een conceptueel kader*. Enschede: Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling (SLO).
- Twenge, J.M. (2017). Have smartphones destroyed a generation? <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2017/09/has-the-smartphone-destroyed-a-generation/534198/>
- Valkenburg, P. M., Sumter, S., & Peter, J. (2011). Gender differences in online and offline self-disclosure. *British Journal of Developmental Psychology*, *29*, 253–269.
- Vandenbosch, L.P. van Oosten, J. M. F., & Peter, J. (2015). The Relationship Between Sexual Content on Mass Media and Social Media: A Longitudinal Study. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, *18*, 697-703.
- Vanwesenbeeck, I. (2009). The risks and rights of sexualization: An appreciative commentary to Lerum & Dworkin 'Bad Girls Rule'. *The Journal of Sex Research*, *46*(4), 268-270.
- Verduyn, Ph., Ybarra, O., Résibois, M., Jonides, J., & Kross, E. (2017). Do Social Network Sites Enhance or Undermine Subjective Well-Being? A Critical Review. *Social Issues and Policy Review*, *11*, 274-302.
- de Vries, D. A., Peter, J., Nikken, P., & de Graaf, H. (2014). The effect of social network site use on appearance investment and desire for cosmetic surgery among adolescent boys and girls. *Sex Roles*, *71*, 283-295.
- de Vries, D. A. (2016). Meeting expectations: The effects of expectations on self-esteem following the construction of a dating profile. *Computers in Human Behavior*, *62*, 44-50.
- de Vries, D. A., Peter, J., de Graaf, H., & Nikken, P. (2016). Adolescents' Social Network Site Use, Peer Appearance-Related Feedback, and Body Dissatisfaction: Testing a Mediation Model. *Journal of Youth and Adolescence*, *45*, 211–224.
- Wouters, C. (2012). *De jeugd van tegenwoordig. Emancipatie van liefde en lust sinds 1880*. Amsterdam: Atheneum-Polak & Van Genneep.

Summary

Young people, social media and sexuality: a view of the literature

The scientific study of young people's sexuality is, understandably, increasingly addressing the role of social media. Social media as well as the related research are rapidly evolving. Any final conclusion on these moving targets would be inappropriate. Nonetheless, it may be useful to keep score where we're heading. This article considers the recent literature related to social media and young people's sexuality. The research discussed relates, among others, to the role of social media in sexual development, to the extent of (self)sexualisation on social media, to the effects of social media on young people's (sexual) behavior and cognitions and to the empowering effects of social media. It may be concluded that there definitely is progress in our understanding of (sexual) behavior on social media and its consequences. Questions related to determinants of differences among young people, in behavior and use of social media as well as effects and experience thereof, are an important area of future research.

Keywords: Young people, social media, sexuality, gender, sexualisation

Trefwoorden: jongeren, social media, seksualiteit, gender, seksualisering